

**EFFECTUAREA OPERAȚIILOR PSIHOMOTORII ÎN VEDEREA
ACTIVIZĂRII ELEVILOR CU DEFICIENȚĂ DE ÎNVĂȚARE**

Lilia GUȚALOV,

dr. în pedagogie,

Emil FOTESCU,

dr., conf. univ.

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

***Abstract:** This article describes the problem of activating students with learning disabilities. Is argued the process of psychomotor operations using. There are examples which reflect the subject matter about medieval Romanian state formations*

***Termeni cheie:** activizare, elevi cu deficiențe de învățare, operații psihomotorii, formațiuni statale românești medievale.*

I. Introducere

În prezent societatea are nevoie de specialiști apti de manifestare de sine stătător a inițiativei, creativității; specialistul contemporan permanent este pus în situații de a rezolva probleme apărute pe neașteptate în viața profesională. Pentru a corespunde acestor cerințe instituția de învățământ trebuie să modernizeze tehnologiile pedagogice luând în considerație schimbările care au avut loc în societate, cauzate de progresul științei și tehnicii contemporane. După cum menționează pedagogii contemporani M. Ionescu, I. Radu, tehnologiile pedagogice includ și activizarea elevilor în vederea modelării și dezvoltării personalității creative prin stimularea și dirijarea metodică a activității educaționale [3]. Unul din obiectivele principale ale învățământului contemporan este pregătirea elevilor cu deficiențe de învățare pentru integrare eficientă în societate. Tehnologiile educaționale includ și metodele, procedeele de activizare a elevilor cu deficiențe de învățare în vederea însușirii materiilor de studiu reflectate în curriculumurile școlare.

2. Abordarea problemei de activizare a elevilor cu deficiențe de învățare prin efectuarea operațiilor psihomotorii

Prin noțiunea de activizare a elevilor se subînțeleg activitățile prin care elevul devine mai activ pe parcursul desfășurării procesului de predare-învățare-evaluare. M. Bogos menționează că determinarea elevului de a îndeplini sarcina de studiu se efectuează prin practicarea activităților proprii cu caracter activ ale elevului [1].

Prin activitate proprie cu caracter activ a elevului se subînțelege activitatea (specifică învățământului formativ) prin care se stimulează gândirea elevului, se trezește interesul față de materia de studiu care trebuie însușită, se formează capacități de efectuare de sine stătător a diverselor operații de învățare, capacități de a căuta informațiile necesare pentru rezolvarea problemelor apărute etc. În acest context activitatea activă înseamnă că elevul este considerat nu numai ca *obiect* al educației dar și ca *subiect* al ei. Aceasta înseamnă că elevul îndeplinește nu numai rolul de persoană care însușește materia de studiu proiectată, prezentată și explicată de către profesor dar și rolul de modificador al procesului de predare-învățare-evaluare; elevul adaugă la activitățile proiectate de profesor și activități proprii determinate de sine stătător, adică manifestă capacități creative. Pentru a avea astfel de capacități elevul trebuie să fie antrenat permanent în vederea formării stilului activ de comportare. În acest context un rol important pentru elevii cu deficiențe de învățare îl au activitățile proprii în care predomină operațiile psihomotorii.

Prin operații psihomotorii efectuate de elev în timpul învățării se subînțeleg acțiunile efectuate de elev cu mâinile (evident, cu participarea creierului) pentru a atinge scopul educațional respectiv. De exemplu: elevul trasează cu creionul linii pentru a obține o figură geometrică; elevul taie cu foarfecele semifabricatul de hârtie pentru a obține un corp geometric; elevul hașurează o porțiune de hartă pentru a evidenția un anumit teritoriu etc.

Psihologii menționează că obiectul real (care se află în afara corpului omului) se transformă în imagine care se stochează în creierul omului prin acțiuni [4]. Această

constatare evidențiază rolul operațiilor psihomotorii prin care se realizează sarcina de studiu a elevului.

Practica pedagogică arată că randamentul școlar al elevilor cu deficiențe de învățare este mai avansat dacă procesul de formare a competențelor pornește de la formele materiale ale acțiunilor de învățare. De exemplu, formarea noțiunii de cub începe cu operații de tăiere a semifabricatului din hârtie și încheierea fețelor obținute. Forma materială de acțiune permite evidențierea mai clară a esenței celor învățate ceea ce este important în cazul îndeplinirii sarcinii de studiu de către elevii cu deficiențe de învățare.

Esența procedeelelor bazate pe operații psihomotorii constă în organizarea procesului de învățare a elevilor cu deficiențe de învățare în așa mod ca elevul în mod inevitabil să efectueze operații psihomotorii atunci când realizează sarcina de studiu. Evident, că elevul trebuie să fie pus și în situații de a efectua operații fundamentale de gândire (analiză, sinteză, abstractizare, generalizare, comparație, concretizare logică). Pe parcursul activizării operațiile psihomotorii se îmbină cu operațiile de gândire, contribuind împreună la dezvoltarea personalității.

Activizarea elevilor prin procedee de utilizare a operațiilor psihomotorii presupune următoarele acțiuni de bază:

- pregătirea psihologică a elevului pentru învățare (motivarea învățării);
- analiza sarcinii de studiu, evidențierea problemelor de studiu;
- desfășurarea activității de învățare;
- aprecierea (autoaprecierea) rezultatelor de învățare.

Acțiunile enumerate se referă la orice disciplină de studiu

Problema activizării elevilor prin efectuarea operațiilor psihomotorii este necesar să fie tratată nu din punct de vedere mecanic dar din punct de vedere a procesului de cunoaștere a obiectelor, fenomenelor. În continuare este prezentat un exemplu, care se referă la disciplina de studiu gimnazială *Educația tehnologică* (modulul „Prelucrarea lemnului”).

Elevul primește sarcina de studiu de a confecționa o cutie ornamentată pentru păstrarea rechizitelor școlare din semifabricate de diferite specii de lemn. Pe parcursul confecționării cutiei elevul efectuează de mai multe ori operații de tăiere în planuri transversal, longitudinal, oblic. În timpul tăierii elevul observă că textura lemnului la diferite specii este diferită. De asemenea observă că speciile de lemn se deosebesc nu numai prin textură dar și prin culoare. Evident, că în rezultatul observărilor la elev apar întrebări legate de proprietățile estetice, fizice ale lemnului; răspunsul la întrebările apărute pot fi obținute de la profesor sau aflate de sine stătător din diverse surse informaționale.

În cazul când elevul manifestă interes față de cele observate profesorul poate să declanșeze o convorbire euristică în vederea extinderii câmpului de cunoaștere a elevului făcând legătură între disciplina de studiu Educație tehnologică cu alte discipline de studiu (de exemplu: biologia, fizica). În cazul când elevul nu dă atenție la cele expuse anterior, fiind concentrat asupra îndeplinirii sarcinii de lucru, profesorul poate să declanșeze intenționat procesul de observare a proprietăților lemnului, apoi să desfășoare convorbirea euristică în vederea activizării elevului cu referire la extinderea câmpului de cunoaștere.

După cum se vede, procedeul de efectuare a operațiilor psihomotorii poate fi considerat un procedeu pedagogic important cu funcții de activizare în vederea formării și dezvoltării personalității. În timpul efectuării operațiilor psihomotorii are loc antrenarea nu numai a sistemului locomotor al organismului elevului dar și a analizatorilor (în special a ochiului) care participă nemijlocit la actul memorizării.

În rezultatul utilizării procedeului de activizare prin efectuarea operațiilor psihomotorii cu scop clar elevul face cunoștință de sine stătător particularități noi (pentru dânsul) ale obiectelor și fenomenelor respective, formulează concluzii în baza observărilor, analizei celor observate. Operațiile psihomotorii ce conduc la un produs util cauzează apariția la elev a simțului de satisfacție personală, stimulând astfel activitatea cognitivă ceea ce e important pentru elevul cu deficiențe de învățare.

Pe parcursul efectuării operațiilor psihomotorii la elev se formează abilități de mobilizare a atenției, de analiză și de comparare de sine stătător a rezultatelor obținute personal cu cele spre care tinde (etalonul).

Activizarea elevilor prin efectuarea operațiilor psihomotorii presupune proiectarea sarcinii de studiu de către profesor în așa mod ca activitatea elevului să se complice treptat ca elevul să întâlnească permanent rezistență la învățare (evident, în limite rezonabile), să aplice în practică rezultatele obținute. Sarcinile de studii urmăresc cel puțin următoarele obiective pedagogice de bază: obținerea de către elev a rezultatelor care pot fi utilizate de el în practică; observarea, analiza de sine stătător a particularităților specifice ale obiectelor, fenomenelor studiate. Obiectivele sunt concepute în contextul formării elevului ca personalitate activă.

3. Exemple de activizare prin efectuarea operațiilor psihomotorii

Forma și conținutul acțiunilor de bază enumerate anterior depind de specificul disciplinei de studiu respective.

În continuare prezentăm exemple de procedee pedagogice bazate pe operații psihomotorii care au fost utilizate și de masteranda Ina Veverița în clase gimnaziale din liceul teoretic „B. P. Hașdeu” din mun. Bălți în cadrul disciplinei de studiu *Istoria românilor și universală*. Procedeele sunt axate pe următoarele teme reflectate în manualul *Istoria medievală universală / a românilor*, clasa VI (autori D. Dragnev, G. Gonța, P. Cocârlă et al.). Chișinău: Știința, 2011. 224 p. :

- *Primele formațiuni statale pe teritoriul Transilvaniei;*
- *Formarea statului independent Țara Românească;*
- *Formarea statului independent Țara Moldovei.*

Activizarea se realizează prin diverse operații psihomotorii: hașurarea pe hartă a teritoriilor formațiunilor statale; completarea pe hartă a conturilor teritoriilor formațiunilor statale; selectarea fișei cu imaginea istorică respectivă din o mulțime de fișe cu imagini istorice; notarea în caietul de lucru a numărului și denumirii respective a imaginii etc. Înainte de a începe acțiunile de realizare de către elev a sarcinii de studiu profesorul pregătește materialele intuitive necesare

Activizarea elevilor poate fi realizată conform diferitor scheme de desfășurare. Schema de desfășurare a activității bazată pe operații psihomotorii depinde de scopul activității de învățare. De exemplu, dacă scopul este de a memoriza contururile (frontierele) teritoriilor formațiunilor statale românești din epoca medievală, atunci activitatea poate fi desfășurată conform următoarei scheme:

- etapa I –elevul primește harta colorată a statelor medievale românești cu contururi în întregime ale frontierelor (figura 1) și aceeași hartă (a doua) a statelor medievale românești cu unele porțiuni de contururi omise ale frontierelor ; sarcina de studiu se referă la studierea primei hărți, memorizarea conturilor și completarea pe harta a doua a porțiunilor conturilor omise;
- etapa II –elevul primește numai harta colorată cu contururile omise ale tuturor frontierelor; sarcina de studiu se referă la studierea hărții și completarea conturilor.

Figura 1. *Harta statelor medievale românești* [2].

După cum se vede, la prima etapă elevul completează contururile teritoriilor formațiunilor statale având drept sprijin harta cu contururile complete a statelor medievale.

La etapa a doua elevul repetă acțiunea de completare, însă mai complicată. Contururile teritoriilor statelor medievale românești se memorizează, prin operații psihomotorii și prin vizualizare.

Dacă scopul activității de învățare este de a memoriza denumirile râurilor situate pe teritoriile statelor medievale românești activitatea de învățare poate fi desfășurată conform următoarei scheme:

- etapa I – elevul primește harta completă a statelor medievale românești (prima hartă) și aceeași hartă, însă cu denumirile omise ale unor râuri (harta a doua); sarcina de studiu prevede studiul primei hărți, memorizarea denumirilor râurilor și scrierea denumirilor omise ale râurilor pe harta a doua utilizând prima hartă;
- etapa II – elevul primește numai harta cu alte denumiri omise ale râurilor; sarcina de studiu se reduce la aceea că elevul trebuie să scrie denumirile omise ale râurilor în locurile respective de pe hartă;
- etapa III – elevul primește o fișă cu sarcina de studiu care prevede scrierea tuturor denumirilor râurilor aflate pe teritoriile statelor medievale românești;
- etapa IV – elevul primește o fișă de autocontrol care prevede acțiuni de autocontrol cu utilizarea primei hărți.

După cum se vede, la prima etapă elevul scrie denumirile râurilor bazându-se pe harta cu denumirile tuturor râurilor (prima hartă); la etapa a doua elevul repetă procesul de scriere a denumirilor râurilor; la etapa a treia elevul repetă același proces de scriere dar mai complicat față de etapele I, II (fără vizualizarea hărților); la etapa IV elevul efectuează acțiuni de autocontrol.

În continuare prezentăm sarcina de studiu ce corespunde etapei a treia. „Scrie denumirile râurilor aflate în:

- primele formațiuni statale românești pe teritoriul Transilvaniei;
- statul independent Țara Românească;
- statul independent Țara Moldovei”.

Dacă scopul activității de învățare este de a memoriza denumirile localităților aflate pe teritoriile formațiunilor statale românești medievale activitatea poate fi realizată conform următoarei scheme:

- etapa 1 – elevul primește harta completă a formațiunilor statale (prima hartă) și altă hartă (a doua) însă cu denumiri omise ale unor localități; sarcina de studiu prevede studiul primei hărți, memorizarea locurilor și denumirilor localităților, scrierea pe a doua hartă a denumirilor omise ale localităților;

- etapa II – elevul primește numai harta cu denumiri omise ale altor localități; sarcina de studiu prevede scrierea pe hartă a denumirilor omise ale localităților;
- etapa III – elevul primește fișa cu sarcina de studiu care prevede scrierea denumirilor localităților aflate pe teritoriul formațiunii statale respective;
- etapa IV – elevul primește fișa de autocontrol care prevede acțiuni de autocontrol utilizând prima hartă.

După cum se vede, elevul efectuează operații de scriere a denumirilor localităților în succesiunea ce corespunde succesiunii de scriere a denumirii râurilor (expuse anterior).

Dacă scopul este de a memoriza teritoriile și frontierele formațiunilor statale românești din epoca medievală considerate unite în baza limbii vorbite de băștinași activitatea poate fi realizată în modul următor:

- etapa I – elevul primește harta completă colorată a formațiunilor statale românești din epoca medievală (prima hartă) și aceeași hartă ne colorată fără denumirile formațiunilor statale, râurilor, localităților (a doua hartă); sarcina de studiu se referă la studiul primei hărți, scrierea pe a doua hartă a denumirilor formațiunilor statale, râurilor, localităților precum și hașurarea lor folosind culori diferite (de exemplu: albastră, galbenă, roșie); în rezultat, elevul obține o hartă proprie a formațiunilor statale românești considerate imaginar unite;
- etapa II – elevul primește harta proprie (completată de el) și o hartă identică (care nu este completată de el) precum și propunerea de a alege una din cele două hărți cu scopul de separare a formațiunilor statale prin tăierea hărții alese; sarcina de studiu se referă la tăierea cu foarfecile a conturilor teritoriilor formațiunilor statale românești; în rezultat elevul obține trei hărți care reprezintă trei formațiuni statale românești separate;
- etapa III – elevul primește hărțile a celor trei formațiuni statale românești, fiecare din care avea decupată câte o porțiune mică de teritoriu precum și o mulțime de porțiuni mici de hărți cu diferite contururi asemănătoare cu cele

decupate; sarcina de studiu se referă la găsirea porțiunilor mici decupate din mulțimea de porțiuni mici, de a le alătura la hărțile respective a fiecărei formațiuni (cu porțiuni decupate), de a uni hărțile formațiunilor respective prin porțiunile decupate pentru a obține harta statelor medievale românești considerate imaginar unite în baza limbii vorbite de băștinași;

- etapa IV – elevul primește fișa cu sarcina de studiu de a elabora un text cu referire la condițiile istorice, relațiile dintre formațiunile statale românești medievale, utilizând hărți, manuale și alte surse informaționale.

După cum se vede, activitatea de învățare se complică treptate; elevul utilizează hărțile modificate de el, efectuează diverse operații psihomotorii în vederea consolidării materiei de studiu, utilizează manualul și alte surse informaționale.

În cazul când scopul este de a memoriza imaginile care se referă la stemele utilizate în statele medievale românești activitatea se realizează de asemenea pe etape. De exemplu, pe parcursul studierii materiei de studiu la tema „Formarea statului independent Țara Moldovei” activitatea poate să deruleze conform următoarei scheme:

- la prima etapă elevul primește fișe cu imagini și denumiri a stemelor formațiunilor statale românești medievale; sarcina de studiu prevede studierea imaginilor și denumirilor stemelor, alegerea stemelor care se referă la Țara Moldovei;

- la etapa II elevul primește mai multe imagini cu steme, însă fără denumirile respective; sarcina de studiu prevede alegerea imaginii unei steme (de exemplu, stema orașului Baia) din mulțimea de imagini, scrierea denumirii respective sub imagine și alcătuirea unui text cu referire la această imagine.

Astfel, prin efectuarea operațiilor psihomotorii se asigură implicarea tuturor organelor de simți ale elevului prin care se creează baza intuitivă necesară cunoașterii evenimentelor istorice.

Dacă scopul activității de învățare este de a construi o hartă proprie de către elevi care va fi utilizată în continuare pentru a studia un text istoric activizarea poate fi

desfășurată în modul următor (exemplul se referă la textul istoric care include informații istorice despre statul medieval Țara Moldovei):

- etapa I; profesorul predă materia de studiu la tema „Formarea statului Țara Moldovei”; utilizând harta formațiunilor statale românești din epoca medievală (figura 1); în timpul predării profesorul utilizează preponderent metodele explicație, conversație euristică;
- etapa II; profesorul înmânează elevului harta completă a formațiunilor statale românești din epoca medievală (format A4), o foaie de hârtie transparentă (format A4) și o fișă cu următoarea sarcină de studiu: utilizând harta statelor medievale românești construiește harta proprie cu contururile teritoriului, râurilor Țării Moldovei; fiind ajutat de către profesor, suprapunând foaia transparentă pe harta formațiunilor statale românești din epoca medievală elevul îndeplinește sarcina de studiu;
- etapa III; elevul primește următoarea sarcină de studiu: studiază de sine stătător tema din manual; scrie pe harta proprie denumirile râurilor Țării Moldovei; înseamnă pe harta proprie punctele ce corespund localităților respective ale Țării Moldovei și scrie denumirile lor;
- etapa IV; elevul primește următoarea sarcina de studiu: utilizând harta proprie scrie în caietul propriu de lucru răspunsuri la următoarele întrebări:
 - a) Ce localități se includeau în Țara Moldovei medievale?
 - b) Care râuri curgeau pe teritoriul Țării Moldovei medievale?
 - c) Ce formațiuni statale erau în jurul Țării Moldovei medievale?
 - d) Numește orașele care au îndeplinit rolul de capitală a Țării Moldovei medievale?
- etapa V; elevul primește fișa de autocontrol cu următoarea sarcină de studiu: scrie răspunsuri la următoarele întrebări:
 - a) Ce localități se includeau în Țara Moldovei medievale?
 - b) Care râuri curgeau pe teritoriul Țării Moldovei medievale?
 - c) Ce formațiuni statale erau în jurul Țării Moldovei medievale?

d) Numește orașele care au îndeplinit rolul de capitală a Țării Moldovei medievale?

Utilizând manualul de istorie verifică de sine stătător răspunsurile scrise pe fișa de autocontrol și alcătuiește un text despre localitățile, râurile, orașele Țării Moldovei medievale.

După cum se vede, elevul începe activitatea de studiu cu operații psihomotorii (etapa a doua), finalizează activitatea de studiu cu acțiuni de autocontrol (utilizând manualul de *istorie*) și acțiuni de elaborare a unui text de sine stătător la tema studiată.

4. Concluzii:

Activitatea elevilor cu deficiență de învățare poate fi activizată prin sarcini de studiu care prevăd:

- efectuarea operațiilor psihomotorii de construire a materialelor intuitive proprii (completarea conturilor omise ale teritoriilor, scrierea pe hărți a denumirii râurilor, decuparea teritoriilor etc.);
- studierea și elaborarea textelor istorice cu utilizarea materialelor intuitive proprii;
- formularea răspunsurilor utilizând materialele intuitive proprii.

Bibliografie:

1. BOCOȘ, M. Instruire interactivă. Repere pentru reflecție și acțiune. Cluj-Napoca: Ed. Presa Universitară Clujană, 2002.
2. DRAGNEV, D. [et al.] *Istoria medievală universală / a românilor*, clasa VI Chișinău: Știința, 2011.
3. IONESCU, M. RADU, I. (coord.). *Didactica modernă*: Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 2001.
4. LEONTIEV, A. N. *Probleme ale dezvoltării psihicului*. București: Ed. Științifică, 1964.